

Çarşemba Sor di mîta afirandinê de weku sersala dînê Êzîdî “Çarşemba Sor serhata destpêka jiyan û hebûnê(Genesis)”

Nivîs: Qendîl Şeyxbizînî

Çarşemba Sor:

Çarşema Sor cejna afirînerî ya erd û gerdûnê ye û girêdayî yekemîn afirandina gerdûn û dunyayê ye.

Bi hatina cejnê re li gorî dema rojhilatê roja Çarşema yekem a meha Nîsanê, ola Êzdiyan xwe ji bo Cejna Çarşemba Sor “Çarşemba Sor” ango sersala Êzdiyan, roja afirandinê, amade dikin. Cejn di ola Êzdî de yek ji cejnên pîroz û bi xêr e.

Çarşemba Sor weku mezintirîn bûyer, bone û cejna Êzîdiyan e. Di êvara sêşema serê meha nîsanê de cejn destpê dibe. Hêk di baweriya Êzîdiyan de sembola axê ye û cejna afirandinê bi hêkê tê pênasekirin.

Taybetmendiya Hêkê:

- a. hêka xav sembola avê ye
- b. hêka kelandin sembola axê ye
- c. hêka reng kirin heşîn û xemla jiyanê ye.

Mîta Çarşemba Sor:

1. Gerdûn ji du ten anku mîna du forma yeqût û mercan rengal û xeml bûye, bi hev ketine û teqîna mezin rûdaye anku gerdûn ava bûye û jiyan destpê kiriye.

2. Hêk ku hêmaya axê ye, rengal dikin bi rengên kesk, sor, zer, mor yd.. weku xemla erd û heşînê, ew dibe cejna afirandina gerdûnê û sersala nû ya Êzîdiyan.

3. Dînê êzîdiyan di wê baweriyê de ye ku roja Çarşemê, roja vejîna mexlûqan, ew Xweda ye ku ruh daye erdê.

4. Xweda roja îne dest bi afirandina gerdûnê kir û roja şemiyê jî dest bi dirûtina kirasê kir ku "her tişt emir dike" û roja Çarşemê karê xwe qedand.

5. Ola êzîdiyan diyar dike ku gerdûn tarî û mij bû û bi qeşayê pêçayî bû û Xwedê "tawus, padîşah" şand. Çarşemê ji bo dîtina jiyanê tê de, bi fermana Xwedê di şiklê tawus de, daket erdê Lalişê - ziyareta êzîdiyan, ku li devera Şêxan a başûr e. Kurdistan, û ji ber qeşayê, li ser dara Herarê, (dara rûmeta Xudan) bû û bi hêza Afirandêr qeşa ji germahiya rojê heliya û rûyê erdê xemilî. bi cil û bergên kulîlk û gulan bi rengên cur bi cur, sor, zer û kesk, lewra ev roj wek destpêka biharê, û sersala êzîdiyan dihat hesabandin.

6. Ji Cejna Qurbanê re Cejna Afirandinê jî tê gotin û êzdî dibêjin dema ku Xwedê yekem jîndar Adem afirand ku tê wateya destpêka jiyanê.

Û di peyva olî de hat:

Xwedanê min rehmane

Çar qîsmet li ruyê erdê dane

Yek Av yek bay yek axa û yek ji agir

qalibê adem jê nijan

Rebbê me dilovîn e. Wî erd kir çar hêman; av, toz, hewa û agir û

qalibê Adem jê afirandiye.

Di vê rojê de êzîdî zû radibin, kincên xwe yên herî xweş li xwe dikin, deriyên malên xwe bi kulîlk, anemon û hêkên rengîn dixemilînin.

7. 13'ê Nîsanê roja Çarşema yekem weku roja ku dunya ji aliyê

Xwedayê ve hatiye hevîrtirşkirin û kelandin, dû re bi vî awayî jiyane dest pê kiriye.

8. Li gorî Êzdiyan her sal Xwedê melekek dişîne ser rûyê erdê ku xerabiyê ji erdê rake û qencyê bîne dinyayê.

9. Di baweriya Êzidiyan de; Meha Nîsanê weku meha ku hemû bedewiyên xwezayê li hev dicivin, dema zivistanê li Mezopotamyayê diqede û bi derfetên ku xwezayê afirandiye re doxên jiyane hêsantir dibe û jiyane dest pê dike û bi xurtî tê hembêzkirin, tê gotin "bûka sal". Li rê da; Êzîdî di meha Nîsanê de dawetan nakin, ji ber ku tu bûk nikare li şûna Nîsan derkeve ser sehnê.

10. Çarşema Sor mizgîna vejîn û rojên xweş e, ku tê de hemû bedewiyên xwezayê li hev dicivin, wek roja ku her du gerdûn e. û dinya di nav hev de ye.

11. Di dîne Êzîdî de bawer weha ye ku evîn û bedewî xerabî û dijminatîyê têk dibe.

12. Tê bawer kirin ku îro melekê Êzdiyan tawisî daketiye ser rûyê erdê û bi vî awayî afirandina gerdûnê temam bûye.

13. Roja afirandinê roja serkeftina mutleq ya hêza qencî, evîn û bedewiyê; Ew roj e ku tarîti, xerabî û xerabî têk diçin. Ji ber vê yekê ji ber ku jiyana civakî, jiyana hevpar, birati û aştiyane nîşan dide, xwedî girîngiyeke taybet e.

14. Li gor baweriya ola Ezîdî cîhan di vê rojê de çêbûye û Tawusê Melek ji esmanê daketiye, hatiye erdê.

15. Firdewsî dibêje ku padîşayê faris Hoşeng di roja Çarşembê da agir bi dsest xwe xist; lewma bû rojeka pîroz.

Kelama pîroz a Çarşembaor:

Xwedawendê me îne kir esase

Şemî boyê berê kirase

Çarşem boyê kir xilase

Birêveçûna cejna afrîneriyê:

Çarşema yekem a meha Nîsanê li gor salnameya rojhilatî "Kurmancî" ji bo kurdên êzdî cejnek tê dîtîn û jê re "çarşema sor" an jî sersala êzdiyan tê gotin, ji ber ku cejn nîşana demsala biharê ye ku tê de pirbûn û geşbûn e. Ji gul û gulên her reng û teşe û anemone (xexxecok). Cejna Êzidiyan di roja Çarşema yekem a meha Nîsanê de tê pîrozkirin, dema ku bihar tê û erd dîsa kesk dibe. Lê ji ber ku li gor salnameya kevn di nav kurdan de tê bikaranîn û salnameya mîladî jî 13 roj li paş tê pîrozkirin, li gorî salnameya mîladî di 13ê Nîsanê de tê pîrozkirin

Di êvara çarşemê û roja sê şemê de, hêk tînin dikelînin û dûre reng dîkin, van hêkên kelandî û rengkirî dibin goristanê û bo sibe jî di her maleke êzîdî de qalikên wan hêkan di ber deriyê mala xwe de dadileqînin. Her weha hin ji gîhayên buharê ku jêre dibêjin: Bênav yan jî Karî, ligel qalikên wan hêkan û tevî hevîrê jî, têkel dîkin û li deriyê xanî û mala xwe didin.

Her weha diçin Laleşê û ser pira serzex(sîrat)ê û li wir xwe dişon daku pakij bibin, wate ev cejna ku qenciya pak temsîl dike,

Ji aliyêke dî di êvara sêşemê 365 mûm yan jî çira vêdixin weku amaje bo 365 rojên sala û bi hêviya sala nû sala ronahî û başî û bereketê be.

Di demekê de ku jin mijûlî amadekirina xwarinê ne, xort û xortan donzdeh hêkên kelandî, her sê hêkan, bi rengê yek ji demsalên salê boyax dîkin û dixin tabelaya nivê malê û hêkê. Sembola gewrbûna erdê ye û hêkên kelandî îşaret bi erda cemidî dîkin, û qalikê hêkê piştî kelandinê sembola helîna tebeqeya qeşayê ya ji rûyê erdê ye, û rengkirina hêkê jî nîşana wê ye. rengên gul û kulîlkên ku bi

hatina padîşah tawusê vebûne, tê wateya biharê û bihar destpêka jiyane ye.

Xelk seredana gorên miriyên xwe dikin, jin hêk, şêranî û fêkiyan digirin û li feqîran belav dikin û ew jî roja sêşemê ye.

Ji bo vê cejnê edetên kevnar hene, di vê mehê de nehiştina çinînê, ji ber ku di vê mehê de dexl, kulîlk, gul û piraniya nebatan şîndibin û peyman zewacê tê paşxistin; wek ku tê bawer kirin ku bûk wê belayê bîne. Çawa ku bawerî dibêjin ku meha Nîsanê bi serê xwe dawet e, ji Nîsanê re bûka salê jî digotin: nîsan bûka sale; di ser xwera bûk nine.

Cejna 1'emîn Cejna Qurbanê êvara Sêşemê li Perestgeha Laleşê ku cihekî pîroz ê bi çiyayan li navçeya Şeyhanê hatiye dorpêçkirin, tencem hev û merasima olî bi xwendina dîlan û bi tembûran bi beşdariya şêxê bav û rûhaniyên payebilind dest pê dike.

Deriyê Pira serzexê yan Enzelê yan jî sîratê ku li wir ji gunehan paqij bûne, maç dikin, bi zaravayê kurmançî yê kurdî dua dikin û sê dorê digirin. Êzidiyên li Koşka Derwêşan a Nûranî ku gorên gelek şêxên êzîdî bi taybetî Şêx Adî lê hene, bavên ku ew weku rêberê xwe yê manewî qebûl dikin.

Di wê rojê de Êzidiyan xwezaya nû bûyinê weku bereketa Hêza Mezin ji bo mirovahî û mirovahiyê weku ji nû ve zayînê qebûl dikin û bi vê boneyê ji xerabiyê dûr dikevin û ji bo dawî li şikestin û şerên heyî bînin 'aştiya biharê' pêk tînin. Ji ber vê sedemê meha Nîsanê di bîra kolektîf a Êzidiyan de bûka hemû mehan tê dîtin û ji wan demsalên ku îmtîhana îlhamê ye herî bi heybet tê binavkirin.

Êzidiyan bi nimêjê dest bi rojê kirin û piştê ji bo xizmên xwe yê ku jiyana xwe ji dest dane xwarinên taybet ên çanda xwe belav kirin. Ew serdana goristanan kir.

Di çalakiya cejnê ya ku li tesîsa civakî ya li gund hat pîrozkirin da fêkî, birinc, şêranî, dohn û hêkên rengal hatin hiştin. Hêkên sembollî buhar bûn. Êzidiyan jî bi kincên rengîn bi dîlana cejnê şahiya cejnê

dîtin. Wan serdana gorê şêx Adî kir. Bi girêdana şal û qumaşên rengîn bi daran re daxwazî kirin. Li gel mûzîka rebabê ya herêmî pîknîk kirin û kêf kirin. Misilman û Suryaniyan ji bo pîrozkirina cejnên xwe Cejna Êzidiyan pîroz kirin.

Di vê rojê de roj tîna xwe zêdetir dike, dar û ber, çol û çîya bi kulîlkan dixemilin. Jiber wê yekê di civaka Êzidî bi taybetî û di nava kurdan de bi giştî di meha Nîsanê de tê gotin ku ew meh bi xwe xemîlîye û weke bûkê ye, lewa zewac kêr di vê mehê de tên kirin.

Jinannedixwestin rojê Çarşembê kinc werin şuştin, ev diyardeya rexnevan mamoste Heyder Omer jî, ê ku ji devera Efrîne, ji min ra çespan.

Pîrê hinek xalî ji binê sêla nê bi pêciya xwe radikir, û xaçeka perrên xwe wekhev li eniya min neqşdikir, û hin lava (دعا) jî bi hêdî digotin.

Reforma Çarşemba Sor:

Li gor zanyariyan, heta sala 612 berî zayînê, kurdan ev roj tenê wek cejneke olî pîroz dikirin, lê piştî ku Kurdistan di vê rojê de bi xwîna gelê kurd hat avdan û li ser împaratoriyan herî bi hêz ên wê serdemê serketî bû - wek vê rojê. êrîşek li ser împaratoriya kurdî ya Mîdya - Ev cejn di heman demê de bûye cejneke neteweyî û olî, lewra Şêx "Adî Bin Musafir Hekarî", referansa olî ya êzdiyan û mezara wî li Lalişê, qebûl kir ku dibêje:

Çarşema serî Nîsane

Şêx Adî, şêx Şims xweste dîwanê

Xwedê berê xwe dide Êzdîxane

Ewe cejna Kurdistanê

Çarşem destpêka Nîsanê

Şêx Adî ji Şêx Şems xwest ku derkeve ber destên wî, ji ber ku Xwedê bi dilovanî li êzdiyan nihêrî.

Her weha ev cejna ku ji aliyê civaka Êzidî ve bi navê "Çarşema Sor" tê binavkirin, ji roja derketina pergala baweriya Êzidiyan heta roja me ya îro, tevî hemû zehmetî û astengiyan hatiye hembêzkirin û zindî maye.

Têbînî: êzîdiyan di encama êrîş û qetlîamên berdemam de piraniya mîrata xwe ya olî wînda kirine, agahiya xwe ji hedîsên olî werdigirin, wek ku di "Aferna dinyayê" de hatiye.

Encama mijarê:

Êzîdî yek ji dînên Kurdî-Zagros-Toros-Mezopotamyayê ye ku hevrîşeya dînên Yarsanî û Zedeştîyê ye û her sê jî digehin dîn û baweriya Mîtrayî. Lê di dem û derên cuda û hin form û teşeyên cuda de çêwar bûne. Gelek cejn, bone, pîrozî, bawerî, mît, dîrok, efsane, çand û hûnerên hevpar di hin form û teşeyên cuda de şênber in.

Cejna Çarşema Sor yek ji wan mît û ûstûre ye ku di van dînên Kurdî de hevpar in.

A.Di Çarşema Sor de mîta afirandinê koka mijarê ye û behsa yekemîn airandina gerdûn û jiyanê dike.

B.Çîrok û bûyera hebûnê û yekem peydabûna jiyanê girê dide bi xwedavend û xweda afirîner e di mîta afirandinê ya Çarşema Sor de.

C.Hêk sembola mîta afirandinê ya Çarşema Sor e û amaja yekem hebûnê ye.

D.Vê mîtê digel vejîna serzemînê tê û dset pêdike anku di seretaya buharê de.

E.Di mîta Çarşema Sor de karakter tu neye ji xeynî Xwedavendê afirîner.

F.Mîta Çarşema Sor weku cejn, ligel mît û cejnên Newroz û Yeldayê hevkok in, tenê cudahî ew e, di Newrozê de “Demmuz” û di Yeldayê de “Mîtra” sembola ji dayikbûna nû û vejînê ne, lê di Çarşema Sor de ew ne vejîn e û ew behsa yekemîn hebûn û çêbûna gerdûn û jiyanê dike.

G.Di mîta Çarşema Sor de, dem û der yan zeman û mekan tu neye, anku tam bersiva mîta afirandinê ye.

H.Pîroziya roja Çarşembê di çanda arî ya ewrupî da jî ma ye, lê bi rengê kiristyanî; mabesta min sêrêmoniya (Çarşembeya xaliyê) ye, bi inglîzî (Ash Wednesday), ev roja destpêka (rojîya mezin)e li ba kiristyanên katolik, kiristyan di va rojê da diherin kenîşte yê, li sêrêmoniyê amade dibin, keşîş (metran) bi xaliyê xaçekê li eniyê her yekî ji wan wan neqş dike.

Çavkanî:

1. <https://www.dengeamerika.com/a/ezidi-cejin/7057128.html>
2. <https://hawarnews.com/tr/168191640066732>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=bm2OwCMXqFQ&t=4s>
4. <https://bianet.org/haber/ezidilerin-carsema-sor-bayrami-kutlu-olsun-196247>
5. <https://eksisozluk111.com/carsema-sor--1867357>
6. chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.amidakurd.net/pel/1-Piroziya%20Carsembe.PDF
7. <https://books.google.iq/books?id=zALhDwAAQBAJ&pg=PA54&lpg=PA54&dq=%C3%A7ar%C5%9Femba+sor&source=bl&ots=AoCjb1jEjf&sig=ACfU3U0gpMTFi quBJV3b7QPhlxTFBZG9g&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwirsNCfzdKDaxX-Q EDHaLDDXY4RhDoAXoECAMQAw>